

TÜRKİYEDE ENGELLİ BİREYLERE YÖNELİK TUTUMLARA İLİŞKİN ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ

Öğr. Gör. Gökçen İlhan ILDIZ¹
Dr. Öğr. Üyesi Dilber TEZEL²

Özet

Engelli bireylere yönelik tutumlar, onların toplumsal yaşama tam ve bağımsız katılımını etkileyen en önemli faktörlerden biridir. Toplumu oluşturan tüm bireylerin engellilerle ilgili tutumlarını belirlemek, olumlu tutum oluşturmak için nasıl bir yol izleneceğini planlama açısından önemlidir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de gerçekleştirilen engelli bireylere yönelik tutumları değerlendiren araştırmaların incelenmesidir. Çalışma kapsamında belirlenen ölçütleri karşılayan 22 araştırmaya ulaşılmıştır. Bunlardan 8 tanesi tez, 14 tanesi makaledir. Çalışma nitel araştırma desenindedir. Doküman analizi için araştırmacılar tarafından hazırlanan “veri toplama formu” kullanılmıştır. Ulaşılan tezler; yazıldığı yıl, enstitü, anabilim dalı, tezin gerçekleştirildiği il, tezin konusu, tezdaki çalışma grubu ve veri toplama yöntemleri açısından gruplara ayrılmıştır. Ulaşılan makaleler ise, çalışmanın yapıldığı yıl, il, ele alınan konu, çalışma grubu ve veri toplama araçları olarak gruplara ayrılmış ve incelenmiştir. Yapılan analizler sonucu, engellilere yönelik tutumlar ile ilgili hazırlanan tezlerin çoğunluğunun 2016 yılında ve sosyal bilimler enstitüsüne bağlı anabilim dallarında hazırlandığı, ele alınan konuların dağılımında kardeş tutumlarının öne çıktığı, verilerin tamamının nicel yöntemlerle toplandığı, veri toplama araçlarının büyük bir çoğunluğunun ülkemizde geliştirilen ölçeklerden oluştuğu, çalışmaların örneklem grubunu Marmara ve İç Anadolu Bölgesinde’ki illerin oluşturduğu belirlenmiştir. Engellilere yönelik tutumlar ile ilgili hazırlanan makalelerin çoğunluğunun 2013 yılında hazırlandığı, ele alınan konularda öğrenci tutumlarının çoğunlukta olduğu, örneklem gruplarının İç Anadolu Bölgesi’nde yoğunlaştığı, veriler toplanırken çalışmaların tamamında nicel yöntemlerden yararlandığı ve ölçek kullanıldığı tespit edilmiştir

599

Anahtar Kelimeler: Engelli bireyler, tutumlar, engellilik çalışmaları

AN INVESTIGATION OF STUDIES IN TURKEY ON ATTITUDES TOWARDS DISABLED PERSONS

Abstract

Attitudes towards disabled persons are one of the most important factors that influence their full and independent participation in social life. Identifying attitudes of people in the society against the disabled is important for planning the path to follow in establishing positive attitudes. Goal of this study is to investigate studies in Turkey on attitudes towards disabled persons. 22 studies were available that met relevant criteria of our study. Of these studies; 8 are dissertations and 14 are articles. Five-step document analysis technique, a quantitative research method was used for the study. Data were collected and analysed after they were recorded on “data collection form” designed by authors. Dissertations were separated into groups in terms of year, institute, department, province, study subject, study sample and data collection methods. Articles were separated in terms of year, province, study subject, study sample and data collection tools. Review of dissertations indicate that majority of dissertations on attitudes towards disabled persons were written in 2016 in departments affiliated to the institute of social sciences, primary study subject was attitudes of siblings, all data were collected with quantitative methods, data collection tools were mostly scales developed in Turkey and study samples included provinces in Marmara and Central Anatolia Regions. On the other hand, it was found that majority of articles on attitudes towards disabled persons were written in 2013, primary study subject was attitudes of students, study samples were mainly from Central Anatolia Region, data were collected with quantitative method and each study included a scale.

Keywords: Disabled persons, attitudes, disability studies

Özgün Araştırma / Original Article

¹ Sorumlu yazar/Corresponding Author, Namık Kemal Üniversitesi, Türkiye, gildiz@nku.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-2091-5270

² Trakya Üniversitesi, Türkiye, dilbertezel@trakya.edu.tr ORCID ID: 0000-0003-3151-5739.

Copyright © 2016-2018 IBAD
ISSN: 2536-4642

1. Giriş

Engellilik, Dünya Sağlık Örgütü'ne göre, “bedensel, zihinsel ve ruhsal özelliklerinden belirli bir oranda ve sürekliliği olarak fonksiyon ve görüntü kaybına neden olan organ yokluğu veya bozukluğu sonucu kişinin normal yaşam gereklerine uyamama durumudur”. Özürlüler Kanunu'nda ise engelli; “Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal veya sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlüğü olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi” olarak tanımlanmıştır (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri, 2015). Kişilere, kümelere, nesne ya da düşüncelere yönelik oldukça süreklilik gösteren, önceden biçimlenmiş duygu, düşünce ve inançlar bütünü olarak tanımlanan tutumlar, bilişsel, duyuşsal ve davranışsal boyutu olan kavramlardır (Özyürek, 2010:11). Tutumların, insan davranışlarına yön verdiği ve davranışların gerisindeki psikolojik değişkenler olduğu kabul edilmektedir (Kağıtçıbaşı, 1988:84). Bireyin bir konu ile ilgili bildikleri o konuya olumlu bakmasını gerektiriyorsa, bireyin o konuya ilişkin tutumu olumludur. Bunu sözleri ya da davranışları ile gösterir (İnceoğlu, 1993:15). Dünyada ve ülkemizde sık çalışılan konulardan biri olan engellilere yönelik tutumlar, görme engelli, işitme engelli, zihin engelli, bedensel engelli, dil ve konuşma engelli bireylere karşı diğer bireylerin (anne, baba, kardeş, öğretmen, akran, doktor vb.) duygu düşünce ve davranışları olarak tanımlanmaktadır (Freedman, Sears ve Karlsmith, 2003, akt: Gül, 2012 : 50). Toplumda engelli bireylere yönelik kalıp yargılar, olumsuz, dışlayıcı, tutumlar, onların toplumsal yaşama tam ve bağımsız katılımını etkileyen en önemli faktörlerdir. Olumsuz tutumlar, engellilerin toplumla bütünleşmelerinde görünmez engellerdir ve onların üretken, bağımsız ve onurlu bireyler olarak toplum içinde yer almalarını engellemektedir. Ülkemizde politikalar ve yasalar, engelli bireylerin erken çocukluktan başlayarak, yetişkinlik ve meslek edinmelerine yönelik haklarını kapsamlı olarak tanımlamaktadır (örn; 573 KHK, MEB 2000, 2001 ve 2006 Yönetmeliği, 5378 Özürlüler Kanunu, 572 sayılı KHK, vb.). Yasal düzenlemelere rağmen engellilerin günlük yaşamlarında zorluklarla karşılaşmaları, toplumu oluşturan tüm bireylerin tutumlarının sonucudur. En temel haklarından biri olan erken çocukluk eğitimi, kaynaştırma uygulamaları ve mesleki eğitim olanaklarının başarılı bir şekilde yürütülmesi, öğretmen, okul yöneticileri ve normal gelişim gösteren öğrencilerin tutumlarından, durumlarına uygun iş ve meslek sahibi olma ve istihdam edilebilmelerine yönelik çabalar işverenlerin tutumlarından etkilenmektedir (Burke ve Sutherland, 2004; Unianu, 2012; Aker, 2014; Mamatoğlu, Dökmen ve Yıldırım, 2015). Engellilerin günlük yaşamlarında bağımsız hareket, ulaşım, seyahat gibi ihtiyaçları, yerel yönetimlerin, mimarların engellilere yönelik tutumları ve sundukları hizmetleri onlar için de planlama gayretleri ile yakından ilgilidir.

1.1.Önem

Yaşadığımız toplum, engellileri içine alan kurumların oluşturulması, bağımsız yaşamlarını sürdürebilmesine hizmet eden çevresel düzenlemelerin yapılması, eğitim fırsatlarından eşit düzeyde yararlanmaları ile tam olacaktır. Bu ise, bedensel, duyuşsal, kültürel ve zihinsel yetersizlikleri olan kişilerin diğerleri gibi kabul edilmesi ve değerli görülmesi ile mümkündür (Özyürek, 2010: 20). Tüm bu süreçlerden etkilenen ve süreçleri etkileyen bir faktör olarak tutumlar, üzerinde durulması ve araştırılması gereken kavramlar olarak görülmektedir.

Bu nedenle engellilere yönelik tutumlarla ilgili olarak yapılan araştırmaların derlenmesinin ve tutumların hangi boyutlarına yönelik olarak araştırmalar yapıldığının incelenmesinin hem var olan durumun anlaşılması hem de daha sonra yapılacak çalışmalara ışık tutması açısından alan yazınına bir katkısı olacağı düşünülmektedir.

1.2.Amaç

Bu çalışmada Türkiye'de engellilere yönelik tutumlarla ilgili araştırmaların belirlenen değişkenlere göre incelenmesi amaçlanmaktadır. Engellilere yönelik tutumlarla ilgili araştırmaların 1996 yılından itibaren literatürde yer aldığı görülmüş ve 1996-2017 yılları arasında yapılan çalışmalara değinilmiştir. Araştırmalar tezler ve makaleler olarak iki ayrı kategoride değerlendirilmiştir.

Çalışma kapsamında her iki kategoride aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- 1) Türkiye’de engellilere yönelik tutumlarla ilgili gerçekleştirilen araştırmalar yıllara göre nasıl bir dağılım göstermektedir?
- 2) Türkiye’de engellilere yönelik tutumlarla ilgili gerçekleştirilen araştırmalar illere göre nasıl bir dağılım göstermektedir ?
- 3) Türkiye’de engellilere yönelik tutumlarla ilgili gerçekleştirilen araştırmalar hangi konuları kapsamaktadır?
- 4) Türkiye’de engellilere yönelik tutumlarla ilgili gerçekleştirilen araştırmalarda hangi veri toplama araçları ve veri toplama yöntemleri kullanılmıştır?
- 5) Türkiye’de engellilere yönelik tutumlarla ilgili gerçekleştirilen araştırmalarda örneklemelerin özellikleri nelerdir?
- 6) Türkiye’de engellilere yönelik tutumlarla ilgili gerçekleştirilen tezlerin danışman ünvanlarına göre dağılımı nasıldır?
- 7) Türkiye’de engellilere yönelik tutumlarla ilgili gerçekleştirilen tezlerin anabilim dallarına göre dağılımı nasıldır?
- 8) Türkiye’de engellilere yönelik tutumlarla ilgili gerçekleştirilen tezlerin enstitülere göre dağılımı nasıldır ?

1.3. Problem

Engelli olmanın beraberinde getirdiği sınırlayıcı özellikler düşünüldüğünde, engelli bireylerin diğerleri tarafından dezavantajlı olarak algılanmaları güçlü bir olasılık olarak görünmektedir. Bu bakış açısı ise, engelli olan ve olmayan bireyler arasında eşit olmayan, hiyerarşik bir yapılanmayı beraberinde getirmektedir (Tekeş, 2013:23). Engellilerin yaşamlarından hoşnut olmaları, hak ettikleri eğitimi, istihdamı, sosyal ve kültürel yaşamı elde edebilmeleri, kaliteli birer üretici ve tüketici olabilmeleri, herkes gibi yaşamda yer alabilmeleri ile mümkündür. Bunu sağlamayı amaçlayan çalışmaların yapılabilmesi için öncelikle toplumda engellilere yönelik yaygın tutumların belirlenmesi gerekmektedir (eyh.aile.gov.tr).

1.4. Sınırlılıklar

- Araştırmacıların ulaşabildiği çalışmalar ile sınırlıdır,
- Araştırmada sadece engelli bireylere yönelik tutumlar dikkate alınmıştır.

2.Yöntem

Yapılan çalışmada verilerin derinlemesine incelendiği, veriler arasındaki ilişkileri ortaya koymayı amaçlayan nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmalar gözlem, görüşme, doküman analizi gibi veri toplama yöntemlerinin kullanılarak araştırılan durumun gerçekçi bir şekilde ortaya koymayı amaçladığı yöntemdir (Yıldırım ve Şimşek, 2013 : 259). Araştırmada amaçsal örnekleme stratejilerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Bu araştırmada ölçüt; çalışmaların Türkiye’ de gerçekleştirilmiş olması, engellilere yönelik tutumlara yönelik gerçekleştirilmiş olması, tez veya makale olmasıdır.

2.1.Araştırma Modeli

Araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden olan durum çalışmalarından doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın amacına yönelik kaynaklara ulaşmada ve elde edilecek verilerin tespit edilmesinde kullan bu yöntem, çalışılacak konular ile ilgili olarak yazılı ve basılı belgelerin analizini içermektedir (Çepni, 2007; Yıldırım ve Şimşek, 2013). Doküman analizi yöntemi kullanılarak 1996-2017 yılları arasında Türkiye’de gerçekleştirilen “Engellilere Yönelik Tutumlar” konulu tez ve makaleler incelenmiştir.

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini ; Google Akademik, EBSCO, ERIC, ULAKBİM veri tabanları, YÖK'ün tezlerle ilgili veri tabanları ve ilgili alanlardaki bilimsel dergiler ve kitapları. Örneklemi ise, “Engellilere Yönelik Tutumlar” ile ilgili gerçekleştirilmiş olan çalışmalar oluşturmaktadır.

2.3. Verilerin Analizi

Çalışmaların belirlenmesinde; Google Akademik, EBSCO, ERIC, ULAKBİM veri tabanları, YÖK'ün tezlerle ilgili veri tabanları ve ilgili alanlardaki bilimsel dergiler ve kitaplar taranmıştır.

Araştırmanın amacına uygun olarak elde edilen çalışmaların değerlendirilmesinde, sıra ile takip edilen aşamalar: dokümanlara ulaşma, özgünlüğü kontrol etme, dokümanları anlama, veriyi analiz etme ve veriyi kullanmadır (Forster, 1995; akt. Yıldırım ve Şimşek, 2013). Dokümanlara ulaşma aşamasında, araştırmacılar tarafından ne tür dokümanlara ihtiyaç olduğu, bunların nereden elde edilebileceği ve hangi anahtar kelimelerle arama yapılacağına ilişkin planlama yapılmıştır. İkinci aşamada elde edilen dokümanlar, kaynağın aslına ulaşıp ulaşılmadığı, kimler tarafından ne zaman kaleme alındığı, yasal olarak erişim izinlerinin olduğu, dokümanların kapsadığı verinin yürütülmekte olan araştırma konusu ile ilişkili olması ve güvenilir kaynaklardan edinildiğine dair incelenmiştir. Özgünlüğü kontrol etme aşamasında yapılan bu inceleme aynı zamanda dokümanların güvenilirliği konusunda fikir vermektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 78).

3. Bulgular

Türkiye’de gerçekleştirilen engellilere yönelik tutumlarla ilgili örneklemdeki çalışmalardan tezler ve bilimsel makaleler değerlendirmeye alınmış ve iki ayrı kategoride incelenmiştir. Tezlerde ayrıca, makalelerdeki kriterlere ek olarak, tezin danışmanına, tezlerin yazıldığı enstitü ve ana bilim dalına göre 3 ayrı alanda dağılımlar da değerlendirilmiştir.

Tablo 1. Türkiye’de Engellilere Yönelik Tutumlarla İlgili Çalışmaların Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	Tezler (f)	Makaleler (f)	Toplam (f)
1996	-	1	1
2006	-	1	1
2007	-	2	2
2010	-	1	1
2011	1	-	1
2012	-	2	2
2013	-	4	4
2014	1	1	2
2015	1	1	2
2016	4	-	4
2017	1	1	2
Toplam	8	14	22

Ülkemizde engellilere yönelik tutumlarla ilgili çalışmaların yapıldığı yıllara göre dağılımı Tablo 1. de verilmiştir. Toplam 22 çalışmadan 21 tanesinin 2006 yılından sonra gerçekleştirilmesi, 1996 ile 2006 yılları arasında ise sadece 1 çalışmanın yer alması dikkat çekmektedir.

Tablo 2. Türkiye’de Engellilere Yönelik Tutumlarla İlgili Çalışmaların Veri Toplama Yöntemine Göre Dağılımı

Yöntem	Tezler (f)	Makaleler (f)	Toplam (f)
Nicel	8	14	22
Nitel	-	-	-
Toplam	8	14	22

Tablo 2. de çalışmaların veri toplama yöntemine göre dağılımı verilmiştir. Bu dağılıma göre tez ve makalelerin tamamının nicel yöntemlerle gerçekleştirildiği, nitel araştırmalara yer verilmediği ortaya konmuştur.

Tablo 3. Türkiye’de Engellilere Yönelik Tutumlarla İlgili Çalışmaların Veri Toplama Araçlarına Göre Dağılımı

Araçlar	Tezler (f)	Makaleler (f)	Toplam (f)
Anket	7	-	7
Ölçek	1	14	15
Toplam	8	14	22

Tablo 3. de çalışmaların veri toplama araçlarına göre dağılımları verilmiştir. Tablo 3’e göre tezlerin büyük bir çoğunluğunda, makalelerin ise tamamında veri toplama aracı olarak anket kullanıldığı görülmüştür.

Tablo 4. Türkiye’de Engellilere Yönelik Tutumlarla İlgili Çalışmalarda Veri Toplama Araçlarının Özelliğine Göre Dağılım

Aracın Özelliği	Tezler (f)	Makaleler (f)	Toplam (f)
Yerli	7	8	15
Uyarılma	1	6	7
Toplam	8	14	22

Tablo 4. de çalışmaların veri toplama araçlarının özelliğine göre dağılımları verilmektedir. Buna göre tezlerde kullanılan ölçüm araçlarının büyük bir çoğunluğu ile makalelerde kullanılan ölçüm araçlarının çoğunun yerli ölçüm araçları olduğu görülmüştür. Bireylerin tutumlarını doğrudan gözlemlemek olanaksızdır. Fakat bireylerin davranışlarının, bireylerin kendilerine özgü tutumlarından kaynaklandığı kanısı çok yaygındır. Tutumların doğrudan ölçümünde “tutum ölçekleri” yaygın olarak kullanılmaktadır. Literatür taramasında ülkemizde gerçekleştirilen nicel araştırmaların çoğunda yurt dışı kökenli uyarılma ölçüm araçlarına rastlanmıştır. Araştırma kapsamında incelenen çalışmaların çoğunda kültüre uyumlu yerli ölçek kullanılması ve kullanılan ölçeklerin çeşitlilik göstermesi alandaki açığın kapatılması açısından önemli bulunmaktadır.

Tablo 5. Türkiye’de Engellilere Yönelik Tutumlarla İlgili Çalışmaların Yapıldığı İllere Göre Dağılım

İller	Tezler (f)	Makaleler (f)	Toplam (f)
Ankara	2	5	7
İstanbul	3	-	3
İzmir	-	2	2
Manisa	-	2	2

Bolu	-	2	2
Tekirdağ	-	1	1
Balıkesir	-	1	1
Samsun	-	1	1
Sakarya	1	-	1
Yalova	1	-	1
Konya	1	1	2
Toplam	8	15*	23

*Bir çalışma iki ilde yürütülmüştür.

Tablo 5.te çalışmaların gerçekleştirildiği illere göre dağılım görülmektedir. Buna göre engellilere yönelik tutumlarla ilgili çalışmaların yapıldığı illere göre dağılıma bakıldığında, toplam 11 ilde 22 çalışma yapıldığı belirlenmiştir. En çok çalışma yapılandan, en aza sıralama yapıldığında, Ankara'nın bu alanda en fazla araştırma yapılan il olduğu (7 çalışma), İstanbul (3 çalışma), İzmir, Manisa, Bolu ve Konya (2 şer çalışma) Tekirdağ, Balıkesir, Samsun, Sakarya ve Yalova da 1 er çalışma yapıldığı görülmüştür Ülkemizde Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı öncülüğünde 79 ilde 18 yaş üzeri bireylerle yapılmış olan Toplum Özürlülüğü Nasıl Anlıyor projesi ise bu alandaki en kapsamlı çalışmadır (eyh.aile.gov.tr).

Tablo 6. Türkiye'de Engellilere Yönelik Tutumlarla İlgili Çalışmaların Konularına Göre Dağılımı

Konular	Tezler (f)	Makaleler (f)	Toplam (f)
Öğrenci Tutumu	1	10	11
İşveren Tutumu	-	2	2
Kardeş Tutumu	2	-	2
Akran Tutumu	1	-	1
Öğretmen Tutumu	1	1	2
Aile Tutumu	1	-	1
Yönetici Tutumu	1	-	1
Toplumun Tutumu	-	1	1
Sürücülerin Tutumu	1	-	1
Toplam	8	14	22

Tablo 6. da çalışmalarda ele alınan konuların dağılımı verilmiştir. Buna göre, çalışmalarda en fazla engelli bireylere yönelik öğrencilerin tutumları araştırılmıştır. Öğrenci tutumlarını ise kardeş tutumları izlemektedir.

Tablo 7. Türkiye'de Engellilere Yönelik Tutumlarla İlgili Çalışmaların Örneklem / Çalışma Gruplarına Göre Dağılımı

Çalışma Grubu	Tezler (f)	Makaleler (f)	Toplam (f)
Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu Öğrencileri	1	3	4
Hemşirelik Öğrencileri	-	2	2
Engelli Çocuk Kardeşleri	2	-	2
Engelli Çocuk Ebeveynleri	1	-	1
Ortaokul Branş Öğretmenleri	-	1	1
Orta Okul Öğrencileri	1	-	1
Lise Öğrencileri	1	1	2
Eğitim Fakültesi Öğrencileri	-	1	1
MYO Çocuk Gelişimi Öğrencileri	-	1	1
İşitme Engelliler Öğretmenliği	-	1	1
Zihinsel Engelliler Öğretmenliği Öğrencileri	-	1	1

Ticaret ve Sanayi Odasına Bağlı Meslek Grupları	-	1	1	Tablo 7. de araştırmaların örneklem/çalışma gruplarına göre dağılımı verilmektedir.
İşveren ve İşyeri Temsilcileri	-	1	1	
Okul Yöneticileri	1	-	1	
Araç Sürücüleri	1	-	1	
18 Yaş Üstü Yetişkinler	-	1	1	
Toplam		8	14	22

Engellilere yönelik tutumların belirlenmesindeki araştırmalarda, çalışma gruplarının Tablo 7. de verilen dağılımı, Tablo 6. daki verilerin ayrıntılı tespitine yöneliktir. Tablo 6 da, tutumlarla ilgili çalışmaların en fazla öğrencilerle yapıldığı görülmektedir. Tablo 7, çalışma grubu olarak seçilen öğrenci gruplarının, Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu, Hemşirelik, Ortaokul, Lise, Eğitim Fakültesi, İşitme Engelliler Öğretmenliği, Zihinsel Engelliler Öğretmenliği, MYO Çocuk Gelişimi öğrencilerinden oluştuğunu göstermektedir. Öğrenciler dışında engelli çocukların ebeveynleri ve kardeşleri, ortaokul öğretmenleri, okul yöneticileri, işveren ve işyeri temsilcileri, araç sürücüleri ve 18 yaş üstü yetişkinlerin engelli bireylere yönelik tutumlarının araştırıldığı tespit edilmiştir.

Tablo 8. Türkiye’de Engellilere Yönelik Tutumlarla İlgili Tezlerin Danışmana Göre Dağılımı

Danışman	Tez sayısı (f)
Prof.Dr	2
Doç.Dr	3
Yrd.Doç./ Dr	3
Dr	3
Toplam	9*

*Bir tez iki danışman ile yürütülmüştür

Tablo 9. Türkiye’de Engellilere Yönelik Tutumlarla İlgili Tezlerin Yazıldığı Enstitüye Göre Dağılımı

Enstitü	Tez sayısı (f)
Sosyal Bilimler Enstitüsü	5
Eğitim Bilimleri Enstitüsü	2
Sağlık Bilimleri Enstitüsü	1
Toplam	8

Tablo 9. da görüldüğü şekilde, yapılan tezlerin yarısından fazlasının Sosyal Bilimler Enstitüsünde (5 adet), diğer 3 tanesinin de Eğitim Bilimleri ve Sağlık Bilimleri Enstitüsünde yapıldığı belirlenmiştir.

Tablo 10. Türkiye’de Engellilere Yönelik Tutumlarla İlgili Tezlerin Yazıldığı Ana Bilim Dalına Göre Dağılımı

Ana Bilim Dalı	Tez sayısı (f)
Çocuk Gelişimi ve Ev Yönetimi	1
İlköğretim	1
Özel Eğitim	1
Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri	1
Sosyal Hizmetler	1
Psikoloji	2
Eğitim Yönetimi ve Denetimi	1
Toplam	8

Tezlerin anabilim dalına göre dağılımları Tablo 10. da verilmiştir. Tezlerin yazıldığı ana bilim dalları ise homojen bir dağılımla, Çocuk Gelişimi ve Ev Yönetimi, İlköğretim, Özel Eğitim, Beden Eğitimi ve Spor bilimleri, Sosyal Hizmetler, Psikoloji ve Eğitim Yönetimi ve Denetimi Ana Bilim Dalları olarak belirlenmiştir.

4. Tartışma

Engelli bireylere yönelik olumlu tutumlar, onların içinde yaşadıkları toplumda eşit haklara sahip olmaları, sunulan hizmetlerden eşit yararlanabilmeleri, üretken, aktif bir yaşam sürebilmeleri için önemli işleve sahiptir. Ayrıca, engelli bireylere yönelik yaklaşımları, davranışları, yapılacak düzenlemeleri ve sunulacak hizmetleri belirlemesi açısından ele alınması gereken bir konudur (Gül,2012:51). Engellilere yönelik tutumlarla ilgili yapılmış çalışmaların belirlenmesi, yapılacak araştırma ve uygulamaların planlanmasının ön koşulu olarak görülmektedir.

Engellilere yönelik tutumlarla ilgili çalışmaların Dünyada 1950'li yıllarda başladığı görülmektedir (Fielding, 1950, Cowen, Underberg ve Verrillo, 1958; Thurston, 1959). Ülkemizde engellilere yönelik tutumlar ile ilgili bilimsel çalışmaların 1996 yılında başlaması ve büyük bir çoğunluğunun 2006 yılı sonrası gerçekleştirilmiş olması, yine yurt dışı literatürle karşılaştırıldığında engellilere yönelik tutumlar ile ilgili çalışma sayısının oldukça az olması dikkat çekmektedir. Şenyurt ve Özkan (2017) araştırmaları kapsamında inceledikleri 166 tezdten sadece 6 tanesinin nitel çalışma modeli kullanıldığını bildirmişleridir. Ahi ve Kıldan (2013) inceledikleri tezlerden çoğunun nicel araştırma yöntemleriyle gerçekleştirildiğini saptamışlardır. İstatistiksel veri analizine dayalı nicel araştırmanın aksine nitel araştırma, insanların olaylara ne tür anlamlar yükledikleri, diğer bir deyişle olayları nasıl niteledikleri sorusuna cevap aramaktadır (Dey, 1993, akt. Özdemir, 2010). Engellilere yönelik tutumlar üzerine yapılan araştırmalarda nitel araştırma yöntemlerinin de kullanılmasının konunun çok yönlü ve ayrıntılı olarak ele alınmasını sağlayacağı, engellilere yönelik tutumların belirlenmesinde daha işlevsel çalışmalar yapılmasını sağlayacağı ve elde edilen sonuçların engellilerin toplumsal sorunlarına çözüm getirme açısından da daha işlevsel olacağı düşünülmektedir

Engellilere yönelik tutumlarla ilgili tez ve makalelerin tamamının nicel yöntemlerle yürütüldüğü, veri toplama yöntemi olarak tezlerde anketin makalelerde ise ölçeğin tercih edildiği tespit edilmiştir. Anketin, ölçeklerden farklı olarak, bireyin birden fazla özelliğine ilişkin bilgi toplama imkanı sunması, bireylerin içinde buldukları durumda herhangi bir şeye ilişkin tutumları, düşünceleri, niyetleri, beklentileri ve arzuları hakkında da bilgi toplama amaçlı kullanılan bir ölçüm aracı olması, engellilere yönelik tutumlar üzerine gerçekleştirilen tezlerde daha fazla tercih edilmesinin nedeni olarak düşünülebilir (Erkuş, 2017).

Çalışmaların illere göre dağılımına bakıldığında, 11 ilde toplam 22 çalışmanın gerçekleştirildiği, 7 çalışma ile en fazla çalışmanın Ankara da yapıldığı görülmüştür. Bölgesel dağılım ise Karadeniz, Akdeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde engellilere yönelik tutumlarla ilgili herhangi bir çalışma yapılmadığını göstermiştir. Ülkemizde engellilere yönelik tutumları belirlemeyi amaçlayan çalışmaların yapıldığı il, dolayısıyla bölge sayısının artırılmasının, konuya ilişkin farklı bakış açılarının ve sonuçların elde edilmesini sağlayacağı düşünülmektedir. Ülkemizde Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı öncülüğünde 79 ilde 18 yaş üzeri bireylerle yapılmış olan Toplum Özürlülüğü Nasıl Anlıyor projesi ise bu alandaki en kapsamlı çalışmadır. (eyh.aile.gov.tr).

Çalışmalarda en fazla araştırılan konu, engelli bireylere yönelik öğrencilerin tutumlarıdır. Bulgularımıza paralel olarak, öğrenciler ve öğretmenlerin engelli bireylere yönelik tutumları literatürde geniş yer tutmaktadır. Çalışma gruplarından bazıları; Tıp, Sağlık bilimleri ve Hemşirelik öğrencileri (Gething,1992; Au ve Man 2006; Tervo ve Palmer, 2004;Ten Klooster, Dannenberg, Taal, Burger ve Rasker, 2009) lise öğrencileri (McDougall, Dewit, King, Mille, ve Steve, 2004) turizm bölümü öğrencileri (Bizjak, Knezevic ve Cvetreznik, 2011) anaokulu öğrencileri (Dyson, 2005) öğretmenler (Campbell, Gilmore, ve Cuskelly, 2003; Dupoux, Hammond, Ingalls, ve Wolman, 2006), beden eğitimi öğretmenleridir. (Casebolt ve Hodge, 2010). Engelli bireylere yönelik ebeveynlerinin tutumları (Gilbread,1993; De Boer ve Munde, 2014) ve kardeşlerinin tutumları (Ineke ve Loots 2000; Stoneman, 2005) ile ilgili çalışmalarla birlikte, işverenlerin tutumları ile ilgili çalışmalar da

bulunmaktadır (Copeland, Chan, Bezyak ve Fraser, 2010; Nota, Santilli, Ginevra ve Soresi, 2014). Engelli bireylerin eğitimlerine yönelik gelişmeler, kaynaştırma uygulamalarının yaygınlaşması, okullarda normal gelişim içindeki akranlarının ve öğretmen adayları olan üniversite öğrencilerinin tutumlarının önemini ortaya koymaktadır.

Toplumdaki tüm bireyler ve meslek gruplarının engellilere yönelik tutumları, her alanda engellilerin toplumsal yaşama katılımlarını etkilemektedir. Engellilere yönelik tutumların belirlenmesinin amaçlandığı çalışmalarda, farklı toplumsal grupların konu alınmasının engellilere yönelik farkındalığı arttıracığı düşünülmektedir.

Enstitülere ve yazıldığı ana bilim dallarına göre tezlerde sınırlı bir dağılım görülmektedir. Sadece üç enstitüde yapılan toplam 8 tezin 5 tanesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yürütülmüştür. Ana Bilim dalı olarak, her bölümde 1 tane olmak üzere ilköğretim, özel eğitim, beden eğitimi, eğitim yönetimi ve denetimi olarak eğitim ağırlıklı bölümler dikkat çekmektedir. Bunun dışında psikoloji, sosyal hizmetler ve çocuk gelişimi ve ev yönetimi bölümlerinde tez yapılmıştır. Engellilere yönelik tutumlarla ilgili tezlerin oldukça az sayıda olması konunun çeşitli yönleri ile kapsamlı bir şekilde ele alınmadığını düşündürmektedir. Yaşamın her alanında, toplumdaki her bireyin engellilere yönelik olumlu veya olumsuz tutumunun, onların yaşamında fark yarattığı göz önüne alınarak, bilimsel çalışmalarla konuya dikkat çekilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Türkiye’de “Engellilere Yönelik Tutumların İncelenmesi” amacıyla gerçekleştirilen çalışmaların değerlendirildiği bu araştırma kapsamında 1996 ile 2017 yılları arasında 8’i tez, 14’ü makale olmak üzere toplam 22 çalışmaya ulaşılmıştır. Beş aşamalı doküman analizleri gerçekleştirilen çalışmalar; çalışmanın tez veya makale olması, çalışmanın yapıldığı yıl, çalışmadaki veri toplama yöntemleri ve veri toplama araçları, çalışmada örneklemin/çalışma gruplarının kimlerden oluştuğu, çalışmanın yapıldığı iller, ayrıca tezlerin gerçekleştirildiği enstitüler ve anabilim dalları ile tez danışmaları başlıkları altında araştırmanın amacı doğrultusunda kategorilere ayrılmıştır.

607

Yapılan analizler sonucunda araştırmaların büyük bir çoğunluğunun 2006 yılı ve sonrasında gerçekleştirildiği, araştırmaların tamamında nicel araştırma yöntemleri kullanıldığı, verilerin büyük çoğunluğunun anketle topladığı ve ölçüm araçlarının çoğunlukla yerli olduğu, çalışmaların Ankara ve İstanbul illerinde yoğunlaştığı ve Karadeniz, Akdeniz, Doğu Anadolu ile Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde gerçekleştirilen herhangi bir çalışma olmadığı, ele alınan konularda öğrenci tutumlarının ağırlıkta olduğu, tez danışmanlarının ve tezlerin gerçekleştirildiği anabilim dallarının heterojen dağılım gösterdiği, tezlerin en çok sosyal bilimler enstitülerinde gerçekleştirildiği bulunmuştur.

Bu çalışmada elde edilen veriler, konuyla ilgili daha fazla araştırma yapmanın gerekliliğini ortaya koymuştur. “Engellilere Yönelik Tutumlar” ile ilgili, örneklem olarak toplumdaki farklı yaş grupları, farklı meslek grupları ile çalışılmasının, gerçekleştirilecek çalışmalarda nitel araştırma yöntemlerinin de kullanılmasının, örneklem gruplarının ve çalışmaların gerçekleştirildiği il dolayısıyla bölge sayısının artırılmasının alandaki açığı kapatacağı, engelli bireylere yönelik farkındalığı arttıracığı ve engellilere yönelik toplumsal tutumun olumlu yönde ilerleme göstermesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bilgilendirme / Acknowledgement: Makale 1.Uluslararası Eğitim ve Sosyal Bilimlerde Yeni Ufuklar Kongresi’nde tam metin sözlü bildiri olarak sunulmuştur (ICES-2018)

KAYNAKÇA

Adaman, F. ve Keyder, Ç., (2007). Türkiye’nin Büyük Kentlerinin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşayan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma. *Tes-İş Dergisi*, s. 83-9.

Ahi, B., Kıldan, O. A. (2013). Türkiye’de Okul Öncesi Eğitimi Alanında Yapılan Lisansüstü Tezleri İncelenmesi (2002-2011). *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*,13 (7), 23 – 46.

Aker, G. (2014). *Öğretmen Adaylarının Kaynaştırma Eğitimi Hakkındaki Tutumları*. Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Edirne, Türkiye.

Au, K.W., Man, D. W. K. (2006). Attitudes Toward People With Disabilities: A Comparison Between Health Care Professionals And Students. *International Journal of Rehabilitation Research*, 29 (2), 155-160 doi: 10.1097/01.mrr.0000210048.09668.ab.

Bizjak, B., Knezevic, M., & Cvetreznik, S. (2011). Attitudes Change Towards Guests With Disabilities. *Annals of Tourism Research*, 38, 842-857.

Burke, K., Sutherland, C. (2004). Attitudes Toward Inclusion: *Knowledge. Experience. Education*, 125(2), 163-172.

Campbell, J., Gilmore, L., Cuskelly, M. (2003). Changing Student Teachers' Attitudes Towards Disability and Inclusion. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 28(4), 369-379.

Casebolt, K. M., Hodge, S. R. (2010). High School Physical Education Teachers' Beliefs About Teaching Students With Mild To Severe Disabilities. *Physical Educator*, 67(3), 140-155.

Copeland J, Chan F, Bezyak J, Fraser RT. (2010). Assessing Cognitive and Affective Reactions of Employers Toward People With Disabilities In The Workplace. *Journal of Occupational Rehabilitation*. doi: 10.1007/s10926-009-9207-y.

Cowen, E. L., Underberg, R. P., Verrillo, T. V. (1958). The Development and Testing Of. An Attitude To Blindness Scale . *The Journal of Social Psychology*, 48, 297-304.

De Boer, A., A., Munde. (2014). Parental Attitudes Toward The Inclusion of Children With Profound Intellectual and Multiple Disabilities In General Primary Education In The Netherlands, *The Journal of Special Education*, 49 (3), 1-9. doi:10.1177/0022466914554297

Dupoux, E., Hammond, H., Ingalls, L. and Wolman, C. (2006). Teachers' Attitudes Toward Students With Disability in Haiti. *International Journal of Special Education*, 21(3). 1-14

Dyson, L. L. 2005. Kindergarten Children's Understanding Of And Attitudes Toward People With Disabilities . *Topics in Early Childhood Special Education*, 25, 95-105.

Erkuş, A. (2017). *Davranış Bilimleri İçin Bilimsel Araştırma Süreci*. 5. Basım, Seçkin Yayıncılık: Ankara.

Fielding, B. B. (1950). Attitudes and Aspects of Adjustment of The Orthopedically Handicapped Woman. *Journal of Exceptional Children*, 17, 78-81.

Gething, L. (1992). Nurse Practitioners' and Students' Attitudes Towards People With Disabilities. *Australian Journal of Advanced Nursing*, 9(3), 25-30.

Gilbride, D. D. (1993). Parental Attitudes Toward Their Child With A Disability: Implications For Rehabilitation Counsellors. *Rehabilitation Counselling Bulletin*, 36, 140-150.

Gül, S.O. (2012). Engellilere Yönelik Tutumlar. *Engellilere Yönelik Tutumlar* (Ed. Diken, İ.H.) Vize Yayıncılık, 50-74. [http://eyh.aile.gov.tr.\(2009\)/toplum_ozurlulugu_nasil_anliyor.pdf](http://eyh.aile.gov.tr.(2009)/toplum_ozurlulugu_nasil_anliyor.pdf). Erişim tarihi.25.02.2018

<http://eyh.aile.gov.tr/data/544f6149369dc328a057cfc1/bilgilendirmerehberi2.pdf>

Ineke M. P. T., Loots, G. M. P. (2000). Experiences of Siblings of Children With Physical Disabilities : An Empirical Investigation. *Disability and Rehabilitation*, 22 (9), 399- 408

- İnceoğlu, M. (1993). *Tutum Algı İletişim*, Verso Yayıncılık: Ankara
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1988). *İnsan ve İnsanlar*. İstanbul: Sermet Matbaası.
- Mamatoğlu, N., Dökmen, Y.Z., Yıldırım, F. (2015). İşyerinde Engelliye Yönelik Tutumlar Ölçeği. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 32(2), 183-2004.
- McDougall, J., Dewit, D. J., King, G., Mille, L. T., Steve, K. (2004) . High School-Aged Youths' Attitudes Toward Their Peers With Disabilities: The Role Of School And Student Interpersonal Factors. *International Journal of Disability, Development & Education*, 51, 287–313.
- Nota, L., Santilli, S., Ginevra , M. C., Sorese, S. (2014). Employer Attitudes Towards The Work Inclusion of People With Disability. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 27 (6), 511-520.
- Özdemir, M. (2013). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343.
- Özyürek, M. (2010). *Engellilere Yönelik Tutumların Değiştirilmesi*. 2. Baskı. Kök Yayıncılık : Ankara
- Stoneman Z. (2005). Siblings of Children With Disabilities: Research Themes. *Mental Retardation*, 43, 339–350.
- Şenyurt , S., Özkan, Ö. Y. (2017). Eğitimde Ölçme Ve Değerlendirme Alanında Yapılan Yüksek Lisans Tezlerinin Tematik Ve Metodolojik Açından İncelenmesi. *İlköğretim Online*, 16(2), 628-653. doi: 10.17051/ilkonline.2017.304724
- Tekeş, B. (2013). *Engellilere Yönelik Önyargıyı Yordayan Değişkenler: Kültürler Arası Bir Araştırma*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji (Sosyal Psikoloji) Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi,23.
- Ten Klooster, P. M., Dannenberg, J-W., Taal, E., Burger, G., Rasker, J. J. (2009). Attitudes Towards People With Physical Of Intellectual Disabilities: Nursing Students and Non-Nursing Peers. *Journal of Advanced Nursing*, 65(12), 2562-2573. DOI: 10.1111/j.1365-2648.2009.05146.x
- Tervo, R. C., Palmer, G. (2004) Health Professional Student Attitudes Towards People With Disabilities. *Clinical Rehabilitation*, 18 (8), 908-915.
- Thurston, J. R. (1959). A Procedure For Evaluating Parental Attitudes Toward The Handicapped, *American Journal of Mental Deficiency*, 64, 148-155.
- Unianu, E. M. (2012). Teachers' Attitudes Towards Inclusive Education, *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 33, 900-904.
- Yıldırım, A., Şimşek , H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (9. Basım). Seçkin Yayıncılık: Ankara.